

KAHVE

Ayten ÇETİN¹

Kahveyi Şâzeliyye tarikatının kurucusu Hasan eş-Şâzeli'nin bulduğu rivayet edilir. Buna göre bu bitkiyi Habeşistan'dan Yemen'e getiren onun müridleri olmuş ve bu yüzden de başından itibaren kahve tüketimi ile tarikat simgeleri arasında bir bağ kurulmuş, Şâzeli, ruhani bir lider ve kahve merkezli bir efsanenin kahramanı hâline gelmiştir. Bektaşî tekkesinde de ritüelin gerçekleştirildiği meydanda bulunan on iki posttan biri olan kahveci postuna "Şeyh Şâzeli postu" adı verilmesi bu sebeptir. Kahvenin kökeni gibi, onun İslam toplumlarına hangi vasıtalarla yayıldığına ilişkin bilgiler de tarihin karanlık sayfalarına gizlenmiştir. Yemen'de neşet ettiği, XVI. asırda tüm İslam dünyasında tanındığı, içildiği ve kahvehanelerin yavaş yavaş toplumsal hayatta yer aldığı konusunda fikir birliği bulunmasına rağmen, bunun nasıl gerçekleştiğine dair varsayımlar farklılık arz etmektedir. Kahvenin yayılmasında başrolü sufilerin üstlendiği tezinden başka kahvenin yayılmasında etkin faktör olarak tacirleri ve hacıları görenler de olmuştur. XVI. asrın sonlarında baş gösteren pahalılık ve sonuçlarından kendilerini en iyi koruyabilen zümre, Yeniçerilerdir. Başkentte mevzilenmiş silahlı bir güç konumundaki Yeniçeriler, akçenin sürekli düşen alım gücünü yan işlerle dengeleme çabasının bir ürünü olarak Arabistan'dan kahve ithal eden tüccarlarla ortaklık kurma girişimlerinde bulunmuşlardır İslam dünyasında tüketilen içeceklerden kahve, sufilere uygun bir içecek olarak gündelik yaşama girmiştir. Sessizce yenen bir yemekten sonra sohbet, bir fincan kahve etrafında şekillenmektedir. Kahve içmek tekke yaşamında öyle önemli bir konum almıştır ki bazı tekkelere, özellikle Balkanlarda "Kahve Ocağı" denilen bir oda eklenmiştir. Gerek uzun dua ve zikirlerde gerekse derviş yaşamının ayrılmaz bir parçası olan dinî sohbetlerde zihni uyanık tutmak şarttı. Tasavvuf erbabının sırf bu yüzden kahve içtikleri bilinmektedir. Ancak en önemlisi tekke bağlamında kahvenin mistik nitelikler kazanmış olmasıdır. Kahvenin etrafında kendine has törenler oluşmuş, pek çok tekkede kahve yapmak tarikat yolunun basamaklarından biri olan resmi bir görev haline gelmiştir. Bektaşî tekkesinde kahve, zikirle ve meydan evi ile yakından ilişkilidir. Ayinin başında Fatıha ya da Yasin Suresi dört kez okunur sonra Hz. Muhammed'e yüz defa salâvat getirilir. Bunun ardından Allah'ın adlarından biri olan "el-Kavi"116 kere tekrarlanır. Bu sırada dervişler bir çember oluşturarak kahve fincanının etrafında dönerler ve fincandan içerler. Allah'ın adlarından "el-Kavi"nin seçilme nedeni bu sözcükteki harflerin Osmanlıca sözcüklerde yer aldığı şekliyle ebced hesabına göre 116 ya denk gelmesidir. Bu da kahve kelimesinin Arapça

¹ AYTEN USTA GURME ESKİŞEHİR

harflerle yazıldığında ortaya çıkan rakamsal değeridir. II. Mahmud döneminde tutulmuş kayıtlarda Abdal Musa tekkesinde bulunan mutfak eşyalarının içinde iki adet kahve değirmeni ve hazırlanan kahveyi misafirlere ikram etmek için kullanılan bakır cezveler, tepsiler ve fincanlar bulunmaktadır.²

² Güldane Gündüz, Bektaşî Kültüründe Yemek Motifi, (Danışman: Doç. Dr. Ali Bolat), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2012.